

XALQ QALBIDAN JOY OLGAN SHOIR - BERDAQ

Murodova Nigina Shuxrat qizi

Toshkent Pediatriya Tibbiyot Instituti II P 508-guruh Talabasi

Email: niginigina967@gmail.com

Telefon: +998 (90) 004-07-19

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7670324>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 16-fevral 2023 yil

Ma'qullandi: 20-fevral 2023 yil

Nashr qilindi: 23-fevral 2023 yil

KEY WORDS

Berdaq ijodi, she'r, hayot, falsafa.

ABSTRACT

Berdaq hayoti va ijodi haqida ma'lumotlar juda oz. Shoir haqidagi eng muhim ma'lumotlarni uning asarlaridan bilishimiz mumkun. U o'zining «Umrim» nomli qo'shig'ida o'zining avtobiografiyasini qoldirgan. Maqolada Berdaqning hayotiy falsafalari bu borada egallagan pozitsiyasi haqida so'z boradi.

Berdaq o'z xalqining ziyolisi, bilimdon insoni bo'lishiga qaramasdan, o'sha davrda hech kim uni taqdirlamadi, ulug'lamadi, hattoki hurmatga ham ega bo'lmadi. Bu haqda u o'zining yuqorida keltirilgan "Bo'lgan emas" asarida yozgan. Xullas buyuk shoirning taqdiri boylar, oxunlar, mullalar bilan qaramaqarshilikda o'tgan. Shoirning "Ahmoq poshsho" degan dostonining bosh qismida ham o'z taqdiri haqida so'zlab bergan. Ushbu dostonida dushmanlari haqida ham yozgan. Shunday qilib, Berdaq ko'p asarlarida o'zining fikrlarini, qiyinchiliklarni ko'rsatgan. Hayotining oxirgi kunlarida Berdaq bir qizidan ayrildi. Qarilik chog'iga qaramasdan shoir asarlar yozishda davom ettiradi. Uning yaxshi asarlari "Ahmoq poshsho", "Bo'lgan emas", "Bizlarga yordam ber" va boshqalari aynan shu yillarda yozilgan. Berdaqning ko'pgina asarlarida hayotimizning haqiqiy tomonlari ko'rsatilgan, Xiva xonligining hokimligi paytlari va yurtning rus imperiyasiga qarshi kurashish ham eslatilgan. Berdaqning ijodiy faoliyati, biylarning, boylarning, otaliqlarning, eshonlarning, oxunlarning va boshqa katta ma'murlarning, ya'ni boshqalarning fikrlari va dunyoqarashlariga qarshi edi. Ular shoirni o'z tomonlariga og'dirmoqchi bo'ldilar buning uchun har qanday harakat qilishga tayyor edilar. Chunki, Berdaqning erkin va taqiqlangan asarlari xalqqa ta'sir qilishi mumkin edi. Lekin shoir o'z yo'lidan qaytmadi, shu sababli uni izidan taqib etganlar va u haqda Qoraqum eshonning ayg'oqchilari yetkazib turganlar. Bu haqda shoir o'zining "Oqibat", "Bilmadim", "Ber endi" degan asarida yozgan. U o'zining "Ber endi" degan she'rida quydagilarni aytgan edi.

Berdimurot, so'zla so'zni,
Dushmaningga tikib ko'zni,
Isxondirgil chog'lab o'zni,
Va'da ber endi, ber endi.
Chiqar bo'ldi jonim tandan,
So'rasangiz, xalqim, mandan,

Yaratgan, tilagim sandan,
Rahim qilgil zinhor endi.

Bu asarida shoir har bir aytgan so'zni nazarda tutish va ehtiyotkorlik bilan bu zamonda yurishni aytgan, chunki har bir qadamingni ta'qib etadiganlar bor deb yozgan. Berdaq jasoratli va fahm-farosatli bo'lishga harakat qiladi, qayerda va kimga nima deyish kerakligini biladi. Lekin uni taqib etganlar uning ijodiga rahna sola oldilar. Unga qarshi rahbariyat uning yozgan asarlarini ma'nosiz deb e'lon qildi va shoirning o'zini esa Olohning yo'lidan qaytgan musulmonlar sirasiga kiritdilar. Shuning uchun Berdaqning ko'pgina asarlari bugungi kungacha yetib kelmagan, lekin bunga qaramasdan u o'z she'rlarini yozilgan shaklida yaratgan. Bu haqda shoir har bir asarida eslatgan, hattoki qaysi yilda yozganini ham bildirgan. Masalan: "Ahmoq poshsho" asarida u bir yilu- o'n ikki oy davomida bo'sh vaqtini shu asarga sarf qilganini aytgan. "Mening" degan asarida esa shoir o'zining baxtsiz hayoti haqida yozgan. "Mening hayotim" degan asarida shoir o'tgan hayoti haqida va bu yerda ham u asar qaysi yil yozilgani belgilangan. Berdaq she'rlarini yozilgan va to'plangan shakli yaratilganini yana bir ma'lumot e'tirof etgan, chunki uning "Kulen bois" degan asari bizni kunimizgacha yetib kelgan. Bu yerdan ma'lumki Berdaqning asarlari butunlay yo'q qilinmagan balki, ularni ba'zilariga o'zgartirishlar kiritib yozilgan va saqlab qolingan. Berdaqning hayoti davomida Qoraqalpog'iston tarixida ko'p hodisalar ro'y bergan, bu hodisalar xalqning kelajagiga va taqdiriga katta ta'sir ko'rsatgan. Bu Qoraqalpoq xalqining ozodlik uchun kurashi Ernazarbiylarning rahbarligida 1855-1856 yillarda qoraqalpoq, o'zbek, turkman va qozoq mehnatkashlarini kurashi haqida edi. Berdaqni 1900-yilda Petro-Aleksandrovska shahriga Amudaryo bo'limi boshlig'i oldiga chaqirdilar, shoir bu taklifni qabul qildi va ixtiyoriy yo'lga tushadi. Ammo shoir yo'lning yarmida kasallikka duchor bo'ladi va uyiga qaytishga majbur bo'ladi. Birozdan so'ng esa shoir vafot etadi. Shuning bilan uning og'ir, azobli, baxtsiz hayoti tugaydi. Lekin uning hayoti jafo, azob-uqubatga qarshi, feodallar va boylarning o'zboshimchaliklariga qarshi kurash bilan o'tdi. U xalqni baxtli kelajagini o'ylab buyuk orzu bilan oldinga qadam qo'yayotgan edi. Berdaqning o'limi xalqqa juda qattiq ta'sir qildi, ayniqsa, shoirning o'lkasida yashovchi mehnatkash xalqiga. Ko'p xalqlarning Berdaqga bo'lgan ajoyib va cheksiz sevgisini biz, XIX-asr qoraqalpoq shoiri Otesh Aminbey o'g'lining she'rida ko'rishimiz mumkin. Bu she'rlar Berdaqning o'limiga bag'ishlangan. Oteshning "Berdaqning o'limi" degan she'ri Lermontovning "Shoirning o'limi" degan she'riga o'xshaydi, bu she'rda Lermontov rus adabiyotining shoiri A.S.Pushkin haqida yozgan. Qoraqalpoq shoiri Oteshning aytishiga ko'ra, Berdaq vafot etganida marhumni qoraqalpoqlargina emas, o'zbeklar, qozoqlar, tatarlar va ruslar ham birgalikda oxirgi yo'lga kuzatib borganlar. Berdaqqa qadar qoraqalpoq poeziyasida qo'shiqning tema turi 11 bo'g'inli—to'rt satrli, 9 bo'g'inli—to'rt satrli, 6 bo'g'inli—to'rt satrli turlaridan iborat bo'ldi. Berdaq ana shu uch turni uchchovidan ham foydalangan. Ayniqsa 9 bo'g'inli to'rt qatorli qo'shiq turini ko'p qo'lladi. Uni yana rivojlantirdi, ham voyaga yetkazdi. Bu to'rtlik ko'pchilik xalqning o'qishi uchun va aytishi uchun yengil va tushunarli edi. Shuning bilan bir qatorda, bu o'lchovlarni qofiya ham vazniga ko'p o'zgarishlar kiritdi. Berdaqning faqat lirik she'rlarining mohiri bo'lib qolmay, shuning bilan bir qatorda yirik poemalarni ham ustasidir. Berdaq qoraqalpoq xalqining ulug' shoiri. Uning asarlarining tematikasi juda boy. Uning poeziyasida qoraqalpoq xalqining butun bir asr ichidagi ijtimoiy, siyosiy turmushning ochiq lavhasi gavdalanadi. Berdaq asarlarining asosiy mavzusi

qoraqalpoq xalqining ijtimoiy hayoti, ayanchli og'ir turmushini kuylashga bag'ishlangan. U xalqning quvonchiga, qayg'usiga ham o'rtoq bo'lgan va shuni kuylagan "sahroning bulbuli" edi. Berdaq qoraqalpoq xalqining boshida siyosiy tengsizlik, zulmat, har taraflama zulm, adolatsizlik hukm surgan davrda yashadi va xalqni erkin turmush uchun kurashga chaqirdi, xalqning yaxshi o'g'illarini ardoqladi, yoshlarni odobli, bilimli, kamtar bo'lishga, xalq uchun xizmat qilishga chaqirdi. Xalq ishi uchun sadoqatli, sabrli, mard, botir bo'lishga, halol mehnatni sevishga chaqirdi. U hurmatli onalarni, qadrli kelinlarni va yosh qizlarni erkin bo'lishini istab, xotin-qizlar ozodligini yoqladi. Berdaqning tili boy, xalqqa tushunarli edi. Berdaqning g'ozal mayda lirik qo'shiqlardan boshlab, yirik asarlarning mazmuni ozod, baxtli turmush uchun kurashdan iboratdir. Shuning uchun ham qoraqalpoq xalqi uni juda sevadi. 1998-yilda mamlakatimizda Berdaq tavalludining 170 yilligi keng nishonlandi. Toshkent shahridagi xiyobonlarning biriga Berdaq nomi berildi va byusti o'rnatildi. Shoir tug'ilgan joy — Bo'zatovda ham Berdaq haykali o'rnatildi, Nukus shahrida Berdaqqa haykal qo'yildi. Nukus Davlat universitatiga uning nomi berildi. Demokrat shoir, xalqning g'amxo'r kuychisi, hukmron sinflarni keskin fosh etgan, yuksak iste'dod sohibi, taraqqiyparvar mutafakkir, bilimdon muxarrir o'z davrining solnomanavisi ulug' insonlar va internatsionalist, mohir so'z ustasi Berdaq Berdimurod Qarg'aboy o'g'li qoraqalpoq xalqining buyuk shoiri xalq qalbida mangu yashaydi.

Berdag o'z hayoti va ijodining butkul maqsadi va mazmunini xalqqa xizmat etish, uning og'irini yengil qilish, doimo u bilan bir jon-bir tan bo'lishda deb bildi. Mana shu fazilatning o'ziyoq Berdaq abadiylikni belgilab beradi va uning asarlarini barcha zamonlar uchun zamonaviy qiladi. Axir, mustaqillikka erishgan davrimizning bosh g'oyasi ham xalq baxti, Vatan ravnaqi, millat kelajagi uchun fidoi bo'lishdan iborat emasmi? Shu ma'noda, Berdaq ham o'z asarlari bilan bugungi hayotimizda biz bilan kamarbastadir. Shoirning "Xalq uchun" nomli she'rlaridagi ayrim parchalarga nazar tashlaylik:

Yigit bo'lsang arslon kabi tug'ilgan,

Hamisha sen qilgin xizmat xalq uchun.

Bular xuddi hozirgi kunning muhim fikrlari, hozirgi kun uchun dolzarb va zarur g'oyalar emasmi? Bunday fikrlari bilan Berdaq bugun ham yangi bunyodkorlik, yangi tuzumlarni amalga oshirayotganlar bilan bir safda, hatto, ularning peshqadamlari qatorida turibdi.

Berdagda xalqchilik, xalqparvarlik g'oyalari shunchaki qayd, e'tirof, da'vat, yoxud, ritorikadan iborat emas. Xalqchilik g'oyasi uning asarlarida kurash, haqiqatdan toymaslik, yovuzlar oldida bo'yin egmaslik, kerak bo'lsa, bu yo'lda jonni fido qilishdan ham qaytmaslik singari aniq maqsadlar bilan to'yingandir:

Bul zamonda jabru jafu chekarman,

Qora ko'zdan qonli yoshlar to'karman,

Zolimlarning zulmin ko'rsam so'karman,

Kuyganimdan jonim achib xalq uchun.

Lekin bu qadar fidoiy, xalqparvar, adolatpesha, el-yurt uchun jonkuyar va sadoqatli bo'lgan shoirning o'z hayoti juda qattiq azob-uqubatlarda kechdi, kezi kelganda hatto qonlar yutib yashamoqqa majbur bo'ldi. Yana shu "Xalq uchun" she'rida o'qiyimiz:

Zamon jafosidan sarg'aydim, ozdim,

Kelurmu deb yaxshi kunlar xalq uchun.

Xulosa:

E'tibor bering-a, o'z shaxsiy dardi, shaxsiy manfaati, yoxud qorni-qursog'i, o'z oilasi tashvishidagina emas, shoir va uning idealidagi lirik qahramon xalqi uchun yorug', yaxshi kunlar kelishi istagida zamon jafosidan afg'onlar qiladi. Shunisi e'tiborliki, shoir zamon jafosidan faqatgina zorlanmaydi, bu jafoni badiiy gavdalantiradi ham. Shu ma'noda, Berdaq she'rlaridagi badiiylik va obrazlilik ba'zan shu qadar teranki, ular go'zal va ta'sirchanligi bilan o'quvchi tafakkurida, qalbida muhrlanib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. «Berdaq milliy madaniyatimizning buyuk namoyondasi» nomli metodik qo'llanma.
2. «Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz» Sh.M. Mirziyoyev
3. B. Qurbonboyev Berdaq va o'zbek adabiyoti, T.,1986
4. www.gazeta.uz

